

Iz nabora kontradikcij v dnevnih praksah avtonomnih prostorov

Pričujoči članek je ena od možnosti artikulacije pomena avtonomnih prostorov. V njem nikakor ne dvomim, da je njihov obstoj nujen, a se mi hkrati zdi potrebno omeniti, da je vzpostavljanje avtonomnih prostorov in delovanje v njih pogosto protisloven in večdimenzionalen proces, ki ima za posameznike in posameznice plejado različnih učinkov, od izjemno pozitivnih do skrajno frustrirajočih. Svoje izkušnje črpam iz sodelovanja v različnih osvobojenih prostorih v Ljubljani, predvsem iz Socialnega centra v Rogu in Boj za, okupirane ploščadi pred ljubljansko borzo, hkrati pa vestno opravljam tudi vlogo uporabnice AKC Metelkova. Moja metodologija bi tako lahko bila nekakšno opazovanje z udeležbo v specifičnem tipu avtonomnih prostorov, ki težijo k odprtosti, horizontalnosti, neprofitnosti in vključujočnosti, čeprav se obenem zavedam, da vsak prostor zaznamuje množico doživljanj in predstav, zato je posploševanje mogoče le do neke mere. Vseeno pa se zdi, da je znotraj njih mogoče poudariti nekatere premisleke in celo zablode, ki jih delimo delujoči v njih ter širša javnost in ki mnogokrat niso omenjeni v tovrstnih člankih, saj veljajo za preveč banalne, četudi v dnevni praksi nedvomno blokirajo radostno delovanje in razvoj avtonomnih prostorov.

Prostori, ki delujejo na podlagi načel avtonomije, tudi v krogih, ki jih bodisi formirajo bodisi uporabljajo ali pa so jim le naklonjeni, zbujajo pester spekter čustev. Ta segajo od popolnoma utopičnega romantiziranja do nergavega opozarjanja na zdrse in manke, ki morajo biti nemudoma odpravljeni, da bi določen prostor zadostil merilom avtonomnega prostora. Tovrstni pogled izhaja iz precej enoplastne perspektive na kompleksno in kontradiktorno dogajanje okrog avtonomnih prostorov in temelji na prepričanosti, da ti prostori obstajajo sami po sebi, spregleda pa, da jih tvorijo konkretni posamezniki in posameznice, iniciative in kolektivi, ki s svojo prisotnostjo ter dejavnostmi oblikujejo njihovo vsebino, atmosfero in dinamiko. Ta pogled zagovarja tezo, da v avtonomnih prostorih vse aktivnosti potekajo na podlagi jasno določenih principov; da so ti prostori vedno in za vsakogar odprti, prijazni in gostoljubni; da se v njih nenehno dogajajo novi družbeni eksperimenti in raznovrstne kreacije; da so to prostori klene, nepopustljive kritične drže, ki brez odstopanj v vsaki, še tako obskurni situaciji naskakujejo obstoječi družbeni

red itn. Skratka, da je vsak avtonomni prostor po nekakšnem notranjem avtomatizmu nenehno kreativen in produktiven, saj ga zgolj to potrjuje in mu daje razlog za obstoj. Realnost pa žal je, da delovanje v avtonomnih prostorih po nekaj izkušnjah v precejšnji meri razblini to iluzijo.

Za začetek: Zakaj so avtonomni prostori nujni?

Upravljanje s prostorom ni vprašanje nevtralnih in objektivnih praks urbanizma. Posegi v prostor pomembno preoblikujejo naše življenjsko okolje, vplivajo na našo mobilnost v prostoru in preživljanje časa ter s tem sooblikujejo kakovost življenja. Vprašanje, kakšno mesto si želimo, ni ločeno od tega, kakšne družbene vezi, odnosa do narave, življenjskih slogov, tehnologije in estetskih vrednot si želimo. Urbanizem je tako bistven del družbenega življenja, ki zrcali interese in odnose moči posameznih akterjev v mestu, obenem pa jih tudi določa in reproducira. Ker je ta družba v svojem temelju razdeljena, je tudi urbanizacija razredni fenomen, prek katerega lahko sledimo dinamiki odnosov na kontinuumu med bogatejšimi in revnejšimi. Razlike v dostopu do temeljnih dobrin in posledično v kakovosti načina življenja nezadržno naraščajo, učinki tega pa so neizbrisno vtisnjeni v prostorske forme naših mest, ki jih čedalje pogosteje sestavljajo utrjeni fragmenti, ograjene skupnosti in privatizirani javni prostori, ki so nenehno pod nadzorom (Harvey, 2008: 32). Sočasno revnejši deli postajajo bolj in bolj opustošeni, tako na ravni infrastrukture kot storitev in so prepuščeni propadu, dokler jih ne zazna novi cikel akumulacije in zažene njihovo revitalizacijo, ki pa nujno sproži popolno transformacijo življenja in skupnostnih struktur, ki so ga skupnosti dotlej soustvarjale in uporabljale. Absorpcija presežne vrednosti skozi urbano transformacijo namreč poteka s pomočjo 'kreativne destrukcije' »ki ima skoraj vedno razredno dimenzijo, saj so žrtve tega procesa najprej in predvsem tisti, ki so revni, brez privilegijev in marginalizirani od politične moči.« (Harvey, 2008: 33)

Mesta so imela vedno ključno vlogo pri razvoju kapitalizma, vendar pa se je od sedemdesetih let 20. stoletja ta nekoliko preoblikovala, saj urbana okolja postajajo integralen del novih produkcijskih načinov. »Pakt med kapitalom in delom v povojnih demokracijah se vse bolj rahlja. V tekmi za industrijsko delokalizacijo in družbeno deregulacijo je finančna moč prevzela uzde kapitalistične reorganizacije in preoblikovala zahodna mesta v nove sedeže imperialnega nadzora.« (Carmona in dr., 2010: 1) Eden od odgovorov neoliberalizma je bil tako tudi oblikovanje novih sistemov vladovanja, ki združujejo državne in korporativne interese ter z uporabo finančne moči zagotavljajo, da tudi investicije državnega aparata dajejo prednost korporativnemu kapitalu pri oblikovanju urbanega procesa. To opazno spreminja podobo mest in načine prebivanja v njih. »Kot v vseh predhodnih fazah je nedavna radikalna ekspanzija urbanega procesa prinesla neverjetne transformacije življenjskega stila. V svetu, kjer so potrošništvo, turizem, na kulturi in znanju temelječe industrije postale pomembni vidiki urbane politične ekonomije, sta tudi kakovost urbanega življenja in mesto samo postala blago.« (Harvey, 2008: 31) Mesta tako postajajo meka izbire življenjskih stilov, ki jih določajo z raznoterimi storitvami podprte industrije, ki dajejo vtis, da se za vsakogar najde kaj. Vendar pa to velja le za tiste, ki si to lahko privoščijo.

Sočasno je treba iznajti množico načinov, ki tiste brez sredstev in moči odvrtaajo, saj bi s svojo prisotnostjo in aktivnostmi motili večer tok ustvarjanja dobička. Koncept varnosti igra pri tem osrednjo vlogo. Obramba luksuznih življenjskih stilov se prevaja v proliferacijo novih načinov represije nad gibanjem v prostoru, ki jih lahko beremo tako v novih arhitekturnih rešitvah kot v porastu vlaganj v druga sredstva za zagotavljanje varnosti (kamere, varnostne službe, ograje

itn.). »Neomilitaristična sintaksa sodobne arhitekture implicira nasilje in zaklinja namišljene nevarnosti. Pogosto je semiotika tako imenovanih 'branljivih prostorov' približno enako subtilna kot širokoustenje belega policista. Današnji prestižni psevdobjavni prostori – razkošni nakupovalni centri, poslovna središča, kulturne akropole itn. – so polni nevidnih znakov, ki odvrtaajo 'Drugega' z razrednega dna. Četudi se arhitekturni kritiki po navadi ne zmenijo za to, kako grajeno okolje pripomore k segregaciji, izključene skupine ... nemudoma razberejo njegov pomen.« (Davis, 2013: 324) Vendar pa segregacija v mestu, tudi kadar je uspešna, ne odpravi revščine. Njene posledice se le preselijo na drugo lokacijo, saj izgon iz določenih predelov mesta nikakor ne razreši njenih vzrokov. Že Henri Lefebvre je zapisal: »Politični pomen razredne segregacije je jasen ne glede na to, ali je 'subjekt' analize, končni rezultat niza nenačrtovanih dejanj ali učinek volje. Za *delavski razred*, žrtev segregacije, ki je izgnana iz tradicionalnega mesta in prikrajšana za obstoječe ali možno urbano življenje, pomeni praktični in zatorej politični problem, četudi ni izpostavljen politično ... « (Lefebvre, 2013: 146)

Danes se postavlja vprašanje, kaj se v procesih transformacije mest dogaja s povečujočim se spektrom prebivalstva, ki v času zatona države blaginje doživlja čedalje hujši padec življenjskega standarda. Uničevanje socialnih mrež in ustaljenih načinov preživetja je lastno razredni segregaciji, ki jo žene gentrifkacija mest, s tem pa izginjajo možnosti za upiranje izolaciji in zdrsu na obrobje. Mesto, narejeno po podobi nove neoliberalne moči, ne pušča nobenih političnih, družbenih, kulturnih ali fizičnih prostorov, v katerih bi se nove izkušnje družbenosti lahko širile in množile. V mestih kapitala pravica do obstoja ne privzema oblike pravice do mnenja ali pravice do mišljenja; perverzno, obstajati pomeni 'imeti prostor'. Z vso težavnostjo se svoboda gibanja meri v kvadratnih metrih (Carmona in dr., 2010: 2). V tem kontekstu je imeti prostor, iz katerega je mogoče kljubovati opustošenju, ena osrednjih strategij za snovanje kakršnegakoli antagonističnega projekta v mestu. In jasno je, da v obstoječih razmerjih moči brez antagonizma ni mogoče vplivati na urbane procese in njihove posledice, tudi v Ljubljani, ki si je za cilj zadala, da postane »najlepše mesto na svetu«.

Odpiranje samoorganiziranih avtonomnih prostorov namreč zarezje v družbo in ta rez zaostri družbena razmerja, ki se nenadoma razprejo v vsej svoji jasnosti. Tovrstni prostori delujejo kot neposredna oblika kljubovanja kapitalistični logiki in njenim zagrajevanjem, saj zavzamejo tako fizični kot ideološki prostor, zato jih je mogoče videti kot neposreden odgovor in upiranje neoliberalnemu sporočilu, da ni nobene alternative (Pusey, 2010: 178). Ker so fizični, jasno nakažejo prostorsko razdeljenost mesta in s tem izkristalizirajo družbeno stratifikacijo. Vendar pa so učinki vzpostavitve tovrstnih prostorov tudi na ravni simbolnega, saj načeloma potisnejo v družbeno realnost preplet drugačnih vrednot, ki so v očitnem nasprotju z neoliberalno logiko urbanističnega vladovanja v mestu. So njena antiteza, ki prisega na neprofitnost, nehierarhičnost in vključujočnost. Osvoboditev in vzpostavitev avtonomnega prostora tako pomeni odpiranje prostora, drugače privatiziranega in zaprtega, ki ima v sebi vgrajene mehanizme za zagotavljanje enakosti v mestu.

Kako to deluje v praksi?

Ugotovili smo, zakaj so avtonomni prostori pomembno orodje boja za kakovostnejše življenje v mestu. A za potrebe pričujočega članka se zdi dobro osrediniti se na nekatere praktične vidike njihovega delovanja. Ta odločitev izhaja iz dejstva, da smo pogosto priča bodisi povelečevanju bodisi demoniziranju tovrstnih prostorov, oboje pa izhaja predvsem iz nerazumevanja ali neupoštevanja dejanske dinamike, ki se odvija v praksi. Ker je o pozitivnih vidikih prostorov napisanega

veliko, bomo na tem mestu obravnavali večinoma tiste manj prijetne, obenem pa se z gotovostjo zavedamo tudi prvih, četudi jih morebiti ne naslavljamo neposredno.

Odpiranje prostorov vsekakor zatrese obstoječa razmerja moči, saj pomeni intervencijo v vsiljene režime upravljanja mesta. Ker pomenijo rez v vsakdanje družbeno življenje, se v njih začnejo vzpostavljati novi družbeni odnosi in zato je njihova vsebina v postajanju. To pomeni, da v danem trenutku pravila obstoječe segregacije v mestu ne veljajo več in zato jih začno prečiti mnogotere družbene realnosti, ki med seboj tvorijo številne relacije z venomer neznanimi izidi. Bili pa bi neznansko naivni, če bi pričakovali, da so vsi odnosi v družbi neproblematični, kaj šele kreativni in produktivni. Ko odpremo prostor, namreč dobimo družbo. Odprti avtonomni prostori imajo to neverjetno lastnost, da so stičišče raznolikih družbenih skupin. Dejansko pomenijo križišče, ki na mnogoterih ravneh združi in premeša obstoječe kategorije, ki posameznike in posameznice drugače potiskajo po predvidenih in ustaljenih krivuljah družbenega prostora. Ker delujejo na podlagi drugačnih vrednot – prisegajo na odprtost, izogibanje stikom z uradnimi birokratskimi sistemi in represivnim aparatom, neupoštevanje običajnih družbenih hierarhij, hkrati pa naj bi zaradi svoje nedobičkonosnosti oblikovali še dostopen in eksperimentalen program – privabljajo množične posameznike in posameznice, tudi iz družbenih skupin, ki drugod niso zaželeni. Ta zmes omogoča nenehno nove stike, potencialno razvijajoče se v raznoliko sodelovanje in projekte, ki so lahko po svojih izidih bolj ali manj produktivni, sodelujoči ali konfliktni, včasih pa bi jih bržkone lahko označili kot samodestruktivne. Največkrat pa so vsakega malo. Ko razgradimo obstoječe ločnice, vsakič znova ugotovimo, da je družbena dinamika izjemno kompleksna, njeni učinki pa mnogovrstni. Tako nekatera srečanja učinkujejo kot generator družbenih inovacij in gradnje drugačne družbenosti, druga te procese zavirajo, pogosto pa se iz njih ne rodi čisto nič. Avtonomni prostori so tako zagotovo kreativni kraji, saj premikajo zakoreninjena obzorja, vendar ta čarovnija ne poteka linearno ali avtomatično.

Vsekakor pa lahko trdimo, da vsaj v posamičnih vidikih zagotavljajo delovanje, vključujoče za raznolik nabor ljudi, in s tem pomenijo potencial drugačnega organiziranja in zadovoljevanja raznoterih potreb v mestu. Tako omogočajo olajšan dostop k zadovoljevanju kulturnih, socialnih, celo eksistenčnih potreb in imajo zato ključno vlogo pri zagotavljanju enakosti v mestu. Posamezniki in posameznice imamo namreč zelo raznolike potrebe. Te so si obenem nasprotujoče in komplementarne, mednje pa poleg tistih, ki zagotavljajo preživetje, spadajo tudi takšne »ki niso zadovoljene s pomočjo komercialnih in kulturnih infrastruktur, ki jih nekako skopuško upoštevajo načrtovalci. To se nanaša na potrebo po kreativni aktivnosti, po produkciji (ne zgolj produktov in potrošnih materialnih dobrin), na potrebo po informaciji, simbolizmu, namišljenemu in igri.« (Lefebvre, 2013: 147) Ob tem se potrebe tudi nenehno spreminjajo in še tako nadebudni in dobronameren urbanist bi le težka zadostil vsem, ki nenehno vznikajo v pestrosti urbanega življenja. Avtonomni prostori so v tem pogledu bistveni, saj imajo v sebi vgrajeno (vsaj načelno) zavezo gradnji iniciativ od spodaj navzgor, torej samoorganizacijo posameznikov in posameznic okrog specifičnih potreb, ki si jih želijo udeležati oziroma razvijati mehanizme za njihovo zadovoljevanje. Mesto tako razumejo kot heterogeno realnost, polno nasprotujočih si interesov, med katerimi so številni zatrti s hegemonskimi, normalizirajočimi načini urejanja družbenega življenja. Zato lahko zapišemo, da je pomemben vidik tovrstnih prostorov odpiranje možnosti za samoniklo izražanje manjšinskih glasov.

Vendar človek marsikdaj dobi občutek nekakšne obče prepričanosti, da delovanje v okoljih zapovedane horizontalnosti, skupnega sprejemanja odločitev in vključujočnosti pomeni le kratkočasno in navdihujoče preživljanje časa v skupnosti, ki spodbuja realizacijo potencialov različnih oseb. Vsekakor je tega veliko, a se je ob tem dobro zavedati, da je življenje tudi drugače sestavljeno

iz številnih trivialnosti. V avtonomnih prostorih nikoli ne potekajo le primarne dejavnosti, zaradi katerih so se posamezniki, iniciative ter kolektivi odločili v njih angažirati, temveč sočasno poteka tudi veliko drugega, večinoma tihega in neopaznega dela. To je pogosto povsem neovrednoteno, čeprav je ključno za kolikor toliko stabilno delovanje in reprodukcijo posameznikov ter prostorov. Izkušnja mnogih, ki v njih delujejo, je tako hkratno delovanje na zelo različnih ravneh: predvsem na programskih vsebinah, na upravljanju in urejanju prostora ter na komunikaciji z drugimi, tistimi, ki delujejo znotraj istega prostora, uporabniki, ki občasno pridejo v prostor, in drugimi, ki zaradi takšnih in drugačnih razlogov (vpletenost v različne projekte, sosedje, predstavniki lastnikov objektov, novinarji, policija itn.) vstopajo v fizično in simbolno kroženje okrog avtonomnih prostorov. Poleg truda za realizacijo idej, ki so posameznike in posameznice pripeljale v avtonomne prostore, je tako veliko energije usmerjene v večno urejanje, izboljševanje, čiščenje, usklajevanje, obvladovanje konfliktov itn., torej v dejavnosti, ki so večinoma banalne in nezanimive, a zagotavljajo osnovno infrastrukturo za delovanje.

Poseben segment dela, ki poteka nenehno in ga želim posebej poudariti, izhaja iz součinkovanja principov vključujočnosti, odprtosti in izogibanja stikom z represivnim aparatom. Ta preplet načel omogoča, da avtonomni prostori »postajajo prostori srečevanja različnih življenjskih svetov pogosto marginaliziranih skupin. Te zaradi naravnosti sistema izpadejo iz drugih prostorov, institucij in kolektivov (nemalokrat je zato problem avtonomnih prostorov ravnanje z uživalci drog, ljudmi s težavami v duševnem zdravju in dvojnimi diagnozami) in v avtonomnih prostorih prvič najdejo svoj prostor.« (Hrvatini, 2013: 4) Načelna drža je tovrstne fenomene razumeti v širšem družbenem kontekstu ter jih reševati v skupnosti prek razvijanja različnih mehanizmov vključevanja ali vsaj zmanjševanja škode. »Strategije pa niso razdelane, so bolj poskus odgovorov na krize v skladu s političnimi prepričanji kolektiva in pravili prostora, a se pokaže, da se ob nezadostni podpori tudi avtonomne skupnosti zatečejo k reproduciranju vzorcev dominacije in represije nad osebo v krizi.« (ibid.: 6) Avtonomni prostori so dejansko prostori družbe in tako v središču nihanj in življenjskih kriz, katerih vzrok so različne stiske. Mnogi, ki delujejo v njih, zlahka sledijo posledicam širših družbenih procesov ter napovedujejo spremembe v življenjskem standardu, katere družbene skupine bodo prizadete ter kakšne strategije preživetja ubirajo. To potrjuje tezo, da so avtonomni prostori inherentno prostori družbene realnosti brez olupšav, ki razvijajo mehanizme nasprotovanja reprodukciji ustaljenih dominacij, vendar pa razvoj teh v praksi prinaša tudi množico dilem, konfliktov in frustracij.

Kako zdaj to organizirati?

Upoštevač zgoraj opisano prakso avtonomnih prostorov je treba obračunati še z enim fenomenom, in sicer s prepričanjem, da imajo vsi, ki delujejo v določenem avtonomnem prostoru, iste ideje, predstave, rešitve, da jim je skupna zavest o skupnem in enakem političnem projektu, pri katerem tudi enakovredno sodelujejo. Torej, da so njihova mnenja popolnoma usklajena ter da med njimi ni nikakršnih kontradikcij, paradoksov ali konfliktnih stališč. To pričakovanje izhaja iz nerazumevanja, da avtonomni prostor sestavlja množico realnosti, ki vsaka zase gradijo naracijo o razlogih, načinih in ciljnih svojega angažmaja. Ta temelji na vsebinskih premislekih, a tudi na različnih zgodovinah, interesih, ozadjih, družbenih statusih in socialnih veščinah posameznikov in posameznic. Razlikujejo se celo pojmovanja najosnovnejših konceptov, kot je denimo avtonomija ali svoboda, kar pogosto vodi v različna presenečenja in občasne nesporazume.

Ob tem je nujno upoštevati, da so ljudje, ki se gibljejo po določenem prostoru, različno intenzivno in na različnih ravneh vključeni v njegovo delovanje. Ali da isti posamezniki v različnih obdobjih na drugačen način pripomorejo k preživetju, rasti oziroma degradaciji posamične iniciative. S tem dobimo zelo nejasen kontinuum med uporabniki, ki gradijo in transformirajo prostor, njegovimi rednimi obiskovalci in mimobežnimi sleherniki, ki se v njem znajdejo začasno ali po naključju. Čeprav je vključujočnost v teh prostorih večinoma načelo, pogosto obdobje vključevanja novih ljudi v že vzpostavljene kolektive, iniciative, prostore ali oblikovanje povsem novih pomeni nekaj časa trajajoč proces, saj je za uspešno sodelovanje ponavadi potrebne nekaj iznajdljivosti in obdobje seznanjanja.

Vidimo torej, da je v delovanju avtonomnih prostorov nešteto spremenljivk. Odgovor, ki naj bi zagotavljal kolikor toliko stabilno delovanje prostorov, pa so ponavadi načela. Ta določajo okvir, znotraj katerega se gibljejo različne aktivnosti in ki je merilo za presojo sprejemljivosti podanih predlogov in vedenj. Avtonomni prostori torej delujejo na podlagi načel. A potek delovanja pogosto omejujeta predpostavki, da so ta fiksna in da se neposredno prevajajo v prakso, zato ni treba preizpraševati njihovega odzvanjanja v konkretnih dejanjih. Dejanska izkušnja pa izkristalizira dejstvo, da je delovanje na podlagi načel ves čas v negotovosti. Prvo, česar se je treba zavedati, je, da smo vsi socializirani v širšem družbenem kontekstu, ki ga zaznamuje določen način življenja in vrednotenja. Čistih prostorov in čistih oseb ni, zato se puritanizem nikoli ne izide. Pogosto se namreč spregleda, da so odnosi moči relacijski in dinamični ter da vsak posameznik ali posameznica tvori nepregledno število povezav z drugimi osebami, v katerih se njegova ali njena vloga spreminja. Nobeno delovanje v skupnostih, ki temeljijo na nehierarhičnih vrednotah, nas tega ne odreši vnaprej. Načela tako lahko nastopajo zgolj kot smernica, principi, h katerim velja težiti, a se je obenem dobro zavedati, da je narava uveljavljanja načel vedno kontekstualna. Različne situacije so umeščene v kontekste in prakse, ki iz njih izidejo, so večinoma v posamičnih vidikih načelne, v drugih pa ne.

Drugi sklop predpostavk, ki so pogost izziv, se nanaša na prepričanje, da smo ljudje po naravi racionalni, zato se lahko glede vsega pomenimo. Hipotetično se to lahko približa dejanskemu, kadar vsi spoštujejo proces sprejemanja odločitev. Ker temu mestoma ni tako, so v teh primerih vpoklicani zelo raznoliki načini prepričevanja, ki včasih spominjajo na merjenje moči. Še pomembnejše pa je, da ta predstava zahteva, da smo si podobni v percepciji in razumevanju, kar pogosto ni realna odsljikava družbe. Posebna pozornost mora biti namenjena dejstvu, da je ta 'racionalnost' lahko tudi normalizirajoča in da reproducira dominantne odnose v družbi. Pogosto se namreč tisti, ki imajo v družbi več moči in s tem glas, veliko bolje znajdejo v tovrstnih strukturah odločanja, če ni razmisleka o mehanizmih dostopa, ki so hkrati vključujoči, a tudi transformativni. Organiziranje odnosov v avtonomnih prostorih tako ni nikoli preprost proces. A če ga vzamemo kot proces postajanja, ki obenem navdihuje in razočara, a v vsakem primeru ponuja nove izzive, načela postanejo zgolj orodje raziskovanja in to lahko vodi k nenadejanim učinkom.

Naj zapišemo še nekaj splošnih opažanj. Vse navedene aktivnosti potekajo v okoliščinah, ko je pogosto (vsaj na začetku) treba popolnoma na novo vzpostaviti fizične pogoje za delovanje ter nenehno uravnavati odnose, v katerih je to sploh mogoče. V atmosferi ves čas prisotne negotovosti zaradi morebitne izpraznitve, ki občasno kulminira predvsem v primerih zasedenih/osvobojenih avtonomnih prostorov in ki nenehno pušča dvom, za koliko časa se prostor sploh formira. Ob tem dejavnosti potekajo večinoma brez dostopa do ustreznih materialnih virov, včasih tudi brez elektrike (Rog) ali celo vode (Boj za). Pogosto pa se spregleda tudi dejstvo, da v teh prostorih nikomur ni zapovedano biti ali da se mora v njih angažirati, temveč (predvsem v začetni fazi, a zagotovo

tudi pozneje) aktivnosti temeljijo na neizmerni količini aspiracij in prostovoljnega vključevanja, ki zahteva neznansko veliko časa in ustvarjalnosti. Zadnje odpira zanimiv paradoks, ki ga je praktično zelo težko premagati. V avtonomnih prostorih namreč spremljamo groteskno kontradikcijo posameznikov, ki se borijo za osvoboditev od dela in se nato prostovoljno podredijo praksam, ki se nahajajo nekje med samoizkoriščanjem in suženjstvom (Brophy, 2007: 27). Kadar pa začno razmišljati o tem, kako združiti delovanje v prostorih, in eksistenčno vprašanje, so hitro obtoženi kovanja dobičkov in zato izdaje načel, kar je seveda v določenih primerih popolnoma primerno, a je vseeno dobro vsak primer tovrstnega eksperimentiranja pogledati posamič.

Nemogoče je tako trditi, da v prostorih manjka idej, sanj ali projekcij, čeprav se včasih zatakne pri iskanju najboljših rešitev. Večja ovira je njihova realizacija, in sicer tako zaradi objektivnih razlogov kot tistih, ki so običajni v vseh sferah življenja, denimo preobremenjenosti, naveličanosti, neodgovornosti ali pričakovanja, da je (samo)iniciativnost univerzalna lastnost. Zaradi teh specifik pogosto ni najbolj ustrezno delujočim v njih očitati, da ne izpoljujejo vseh nalog, ki bi jih po »našem mnenju« tovrstni prostori morali opravljati. Še manj jih je ustrezno obravnavati kot servis, ki naj bi bil zaradi svojih načel zavezan izpolnjevati določene storitve (v primerih, ko je znano, kako ti prostori dejansko delujejo; mnogokrat se namreč zahtevajo enake storitve kot pri profitno naravnanih storitvah, ki delujejo po neki drugi, tem prostorom nasprotujoči logiki). Ker v avtonomnih prostorih na tako rekoč vseh ravneh poteka nenehno eksperimentiranje v praksi, so ti poskusi mestoma uspešni, mestoma popolnoma zgrešeni. Vsak neuspeli projekt ali gesta pa ne pomeni, da se stvari ne da bodisi izboljšati bodisi opustiti. In vsak odrezav odgovor ali negostoljubnost ne pomeni, da je stvar osebna. Lahko da predlog nima podpore, ker ni skladen z delovanjem prostora. Morda v danih razmerah ni izvedljiv, ker ni primernih potencialov, tako materialnih kot človeških. Včasih pa ljudje preprosto nimajo najboljšega dneva.

Ob vsem tem ni mogoče zanikati, da se kljub razlikovanjem v mnenjih posamezniki in posameznice, delujoči v avtonomnih prostorih, občasno tudi uskladijo. Ponavadi se to zgodi, kadar je vprašanje dovolj splošno, da zadeva večino. Tipični primeri tega so skupna infrastruktura (denimo večno odprto vprašanje čiščenja skupnih površin in odvoza smeti), subjekti ali objekti, ki pretirano negativno vplivajo na procese sodelovanja, grožnja izpraznitve v primerih zasedenih/osvobojenih prostorov. Vendar pa je za usklajevanje potrebna vzpostavitev strukture odločanja ali vsaj vzpostavitev prostora srečevanja, v katerem participira večji del oseb, ki prostor redno vzdržujejo in upravljajo. Oblikovanje tovrstnega foruma pomeni proces, ki zahteva veliko potrpljenja in pogajanj, veliko učenja in popravljanja napak ter ponovnih začetkov ali prekinitev odnosov. Ker avtonomni prostori niso institucija z vnaprej razdeljenimi vlogami, nalogami in odgovornostmi, ti forumi privzemajo različne oblike in imajo spremenljivo dinamiko. Sočasno pa te uskladitve spodbujajo ne samo občutek zadovoljstva, ki izhaja iz preseženih ovir in skupnih odgovorov na izzive. Lahko bi trdili, da kadar zapopadejo temeljna vprašanja obstoja in kohabitacije ter jih uspešno razrešijo, poženejo nov val ustvarjalnosti in uspešno revitalizirajo prostor.

In zakaj še naprej, temu tarnanju navkljub, delovati v prostorih?

V zgornjih zapisih smo razdelali, da avtonomne prostore ponavadi povezuje delovanje na podlagi podobnih načel, ki pa se med seboj zelo razlikujejo. »Nedvomno gre za projekt, ki se zgodi na kolektivni ravni in izhaja iz analize situacije, ki je določena in omejena časovno, in ki je odvisen

od izkušenj, politične imaginacije in zgodovine skupine same.« (Brophy, 2007: 22) Hkrati so živi organizmi, katerih dinamika je kontradiktorna in se ves čas spreminja, saj ne pomenijo utrjenih struktur s predvidenimi vlogami, kar pogosto pomeni, da se z menjavo oseb, ki v njih delujejo, transformirajo tudi drugi vidiki delovanja. Zato so ves čas v postajanju in nenehen eksperiment, v katerem se preizkušajo raznoliki bolj ali manj uspešni pristopi. Tako na eni strani potrebujejo čas za razvoj, nekakšno inkubacijsko dobo, v kateri lahko gradijo, na drugi strani pa so v nenehni naglici, občasno zaradi negotovosti izpraznitve, predvsem pa zaradi inherentne krhkosti avtonomnih prostorov, ki jih brez vsebine ni. Ko v njih umanjajo ljudje in njihove dejavnosti, so ti prostori le goli zidovi.

Pričujoči članek naj zaključimo s perečim vprašanjem, na katero si morajo odgovoriti avtonomni prostori, še posebno v času napredujočih posledic krize. In sicer, ali težijo k zapiranju ali pa se vidijo kot del širše družbe. Zapiranje nedvomno vodi k samomarginalizaciji in samoreferencialnosti, ki ima morebiti pozitivne učinke za tistih nekaj posameznikov, ki so neposredno vključeni v njihovo delovanje. Dojemanje avtonomije, kjer vse rešujemo sami, pa se pogosto sesuje že pri praktičnih vidikih, saj so stiki z lastniki prostorov, različnimi kulturnimi in drugimi ustanovami, predvsem pa s policijo in zdravstvenim sektorjem, neizogibni. Zato si je treba priznati, da ne glede na zaprtost večina prostorov teži k sodelovanju z zunanjimi akterji oziroma je vanj potisnjena, ob čemer je dobro imeti ves čas reflektirano pozicijo, ki upošteva raznolikost kontekstov.

Tako nam ostane vprašanje, kako so ti prostori umeščeni v družbo in kakšno vlogo želijo ob tem privzeti. Že dolgo velja, da je odpiranje prostorov pomembna politična gesta, saj reappropriira pomen javnega prostora skozi prakso in tako opozarja na posledice neoliberalnega upravljanja mesta, hkrati pa za marsikoga pomeni opolnomočenje nasproti sistemskemu nasilju. Vendar pa naj bi ta politična praksa potekala v prostem času, medtem ko naj se druge potrebe, predvsem eksistenčne, zadovoljujejo zunaj njih. Delovanje v avtonomnih prostorih naj tako poteka vzporedno ali celo antagonistično običajnemu toku družbenega življenja, zunaj konsenza tako kapitala kot institucij vladovanja (vključujoč stranke, univerze, sindikate, muzeje, nevladne organizacije itn.) (prim. Kralj, 2009: 12), medtem ko so posamezniki in posameznice, ki v njih delujejo, še naprej vpeti v druge družbene sisteme.

A to za mnoge med nami ne more več povsem veljati. Skupaj s poglobljanjem krize in izpuhtevanjem države blaginje se namreč širi krog posameznikov in posameznic, ki so izključeni iz večine družbenih sistemov ter so zato v prekerem položaju. Avtonomni prostori pa lahko, paradoksalno, svoji negotovosti in krhkosti navkljub, dajejo določen občutek stabilnosti in smisla, saj v primerjavi z drugimi sferami življenja pomenijo večjo gotovost, hkrati pa omogočajo razvoj nekaterih projektov, ki jih ni mogoče zagnati in razvijati drugje, ter določeno možnost nadzora nad aktivnostmi in njihovimi učinki. Še več, ponujajo drugačen način bivanja v mestu, dajejo glas in omogočajo razvijanje zatrtega potenciala za upiranje proti sodobnim oblikam izkoriščanja. V krizi države blaginje, ki jo obenem bistveno zaznamujejo potrgane skupnostne vezi, so avtonomni prostori kraj zadovoljevanja čedalje večjega spektra potreb, zato lahko pomenijo izhod in alternativo vsiljeni marginalizaciji.

Ta proces se že dogaja in se dogaja sam po sebi v obstoječih prostorih. Kar ni jasno, je, ali ima ta proces širši politični potencial. »Industrijsko restrukturiranje in brezposelnost sta katapultirala na ulico nov subjekt, ki so mu odvzete vse pravice do preživetja ... Ta situacija je povzročila postopno slabljenje delavskega subjekta kot vodilnega akterja konfliktnih gibanj, ki izroča štafeto raznolikim načinom doživljanja družbenega, ki so se začeli odpirati.« (Carmona

in dr., 2010: 1–2) Vprašanje, ki se zastavlja, je torej, ali lahko ti izrinjenci iz različnih formalnih družbenih sistemov socialne države, ki je temeljila na redni zaposlitvi, oblikujejo nov politični subjekt, ki zmore poseči v razkroj, kakršnega doživljamo vsak dan? In kakšno vlogo morajo ob tem zavzeti avtonomni prostori? Ali so lahko eno od strategij eksistenčne, teritorialne in ekonomske reapropriacije, ki omogoča postojanke lajšanja posledic devastacije, produktivne izmenjave in intervencije v družbo?

Naj tokrat končamo z besedami Hakima Beya, ko je razmišljal o potencialu *con no-go*, opustošenih predelov, ki bodo zaradi svoje nezanimivosti za kapital izginili z zemljevida: »Cone no-go morajo biti napolnjene z dejansko svobodo v vsakdanjem življenju. Rekuiperirana družbenost temelji na ekonomiji, za katero verjamemo, da bo zrasla prek neformalnih načinov preživetja katastrof ... Tu ni govor o alternativnih 'modelih'. Bolje je reči, da govorimo o nepretencioznih eksperimentih znotraj utopičnega minimuma, ki preizkušajo zmes česarkoli, kar deluje v zelo širokem okviru organskega neavtoritarizma.« (Zadnikar, 2009: 25) Ob tem moramo končno priznati, da se nam, kadar se komu, takole nonšalantno in mimogrede zapiše, da avtonomni prostori pomenijo eksemplar prefigurativne politike, ob spominu na vse zaplete, o katerih smo obširno pisali zgoraj, malo stemni pred očmi, saj je ta novi svet družbenosti (vsem pozitivnim vidikom navkljub) mestoma precej naporen. A ko čisto resno ocenimo stanje stvari, se lahko zgolj vprašamo: Kaj nam pa drugega pravzaprav preostane?

Literatura

- BROPHY, E. (2007): *On the Centri Sociali: Interview with Roberto Ciccarelli*. Dostopno prek: <http://www.affinitiesjournal.org/index.php/affinities/article/download/5/25> (10. maj 2010).
- CARMONA, P., HERREROS, T., SANCHEZ CEDILLO, R., N. SGUGLIA, N. (2010): *Social Centres: Monsters and Political Machines for a New Generation of Movement Institutions*. Dostopno prek: <http://eipcp.net/transversal/0508/carmonaetal/en> (21. februar 2011).
- DAVIS, M. (2013): *From City of Quartz: Excavating the future in Los Angeles*. Dostopno prek: http://ouleft.org/wp-content/uploads/Mike_Davis_City_of_Quartz.pdf (13. maj 2013).
- HARVEY, D. (2008): *The Right to the City*. Dostopno prek: <http://www.newleftreview.org/11/53/david-harvey-the-right-to-the-city> (10. oktober 2012).
- HRVATIN, A. (2013): *Prakse radikalne skrbi v skupnosti – Avtonomne strukture in duševno zdravje*. Neobjavljena seminarska naloga. Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.
- KRALJ, G. (2009): *New Public Spaces*. V *New Public Spaces: Dissensual Political and Artistic Practices in the Post-Yugoslav Context*, G. Kirn, G. Kralj, B. Piškur (ur.), 11–15. Ljubljana, Jan Van Eyck Academie in Moderna Galerija.
- LEFEBVRE, H. (1960): *The Right to the City*. Dostopno prek: <http://bottomupurbanism.wikispaces.com/file/view/lefebvre-The+right+to+the+city.pdf> (25. julij 2013).
- PUSEY, A. (2010): *Social Centres and the New Cooperativism of the Common*. Dostopno prek: http://www.academia.edu/691391/Social_Centres_and_the_New_Cooperativism_of_the_Common (12. december 2010).
- ZADNIKAR, D. (2009): *Places of Rebellion and Empty Space*. V *New Public Spaces: Dissensual Political and Artistic Practices in the Post-Yugoslav Context*, G. Kirn, G. Kralj, B. Piškur (ur.), 21–33. Ljubljana, Jan Van Eyck Academie in Moderna Galerija.